המאסף

חדש סיון תקמח

שירים

רוח הסיר דבר בי ומלתו על לשוני לכבוד החכם השלם המלין המפורסם נודע בשעריס שמו ר"ה כמוה"ר נפתלי הירץ ויזל ה"י חסר העתיק ספר חכמת שלמה עס פי' קרח לותו בשם רוח חן וחסר חבר ספר נן נעול ׳ יין לכבון ומוסר השכל ועוד ידו נטוי׳ בפירושו על התורה ה׳ יהיה בעזרו ויגלס פעלו :

אִם אַנְשֵׁי שֵׁם יִרְאוּ אֶת־חִבּוּרֵיךְ
וּבְתֹם לֵבָב אוֹתָם חֻמָּה יַחֲקוֹרוּ ׃
כֶּתֶר תּוֹרָה יָשִׂימוּ עַל רֹאשֶׁךְ ׃
וּבְחוּט חֶתֶר שֵׁם טוֹב אוֹתוֹ יְקֻשׁוֹרוּ :

אִם יֶהֱגוּ בָּם אַף כִּי יִהְיוּ עָרֶיךְ ׃
אִמְרֵי שֶׁפֶר יִקְנוּ ׃ בִּינָה יִמְכּוֹרוּ ׃
כִּי־כָל הַשּׁוֹתִים מַיִם מִבּוֹרֵךְ ׃
חָכְמָה יִזְרָעוּ וּתְבוּנָה יְקַצּוֹרוּ :

מְלֵיךְ לַפְּתָאִים עָרְמָה יִתֵּנוּ •
לְנַעֲרִים לְטַעֲם מְנִי יֵין הָרֶקַח •
יִשְׁמַע חָכָם יוֹסֵף דַּעַת וָלֶקַח •
נָבוֹן יָבִין סְתָרֵי תוֹרַת צוּרֵנוּ •
עַל בֵּן בֵּין רָאשֵׁי עַם תָּרִים הַמַּצַח •
כִּי עַל בָּרְחָךְ שִׁמְךָ יִהְיֶה לָנֶצַח :

וְחָי אוהב דבק מאח :
ר"ת יעקב חי ישראל •

תולדות מינים המטבעיים

שנהב או פיל : (עלעפֿאַנט) •

ביום נולדו מרחק ממנו נדלן כמוס קטן / וילך הלוך ונדול
עד שנת המלשים / ויגבה לו עד שנה זו שבעה רחמות /
וחוט הסובב שני סוריס גדולים יסובב חותו / ולכן הוא הגדול
הגובה והעב מכל חיה הארץ ובהמות שדה • משקלו על הרוב
ארבעת אלפים לטרחות ויותר / וידענו משנהב אחד אשר היה
בגן החיות למלך נרפת / ומת בשנת תקמ"ב (ומי חיין שניהן
לי"ח שנים) ונמלא משקלו ליחד ס' אלפים / משקל רחבו לבד
חמש מאות / ומשקל עורו לבד שבע מאות לטרחות • ארץ מולדתו
בפתת נגד לחלק אסיא / ובאמצע החלק אפריקא במדינות
החמות / כי הוא לובש החום הטבעי חזק • מעונתו ומנורו
בגלונים וביערים / על שפת נהרים ונחלים / מאכלו קנה
וחליר השדה / ועלי עלים ; ומטעמו / הקורו לשר לחב עד

מאוד, ומרוב תשוקתו אליו, כי ימלא שדה אורו לא יט ממנו עד
נלחי השחיר לו שריד, כן גדלה תשוקתו אל התורה למאוד! נס
פרחי תפוחי זיתא (פאראמלין בויהטש) חומד מאוד, ומשתוקק
גם להריח בהם, וכי יקרה לפניו עץ עושה פרי הזה,
יבלע ויאכל העגפים, העלים, הפרחים והפרות, וימלא
נפשו מהם עד לא נותר ירק בעץ. ואתה הקורא! שכר
גם בזה נפלאות תמיה דעים כי הוא בחכמתו העליונה, הכין
בטבעי השנהבים לבלתי לטרוף ולאכול בשר, רק לשבוע בעלים
ובשמחים, כירק ובעשב השדה הנמלא לרוב על פני הארץ,
כי לולא זאת לא השחיר חיות קטנות עם גדולת ויכחידם מתת
השמים, כי למלאות נפשו כי ירעב, לא ימלא לו בפעם
אחת, מה שיאכלו שלשים מנשים בשרים, והמנשים המביאים
תורתו לערוכה נותנים לו בכל יום ויום לשבוע לחם שמים
לטרוף, לו ככר חניר יבש, ופעמים עוד יותר, מי לא
יאמר עליו, מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית!

מראהו כמראה החפר (מטגרוש), ופעמים נמלאים
חדמדמים, ולעתים רחוקים לבנים, והם יקרים
מאוד ונמכרים למנשי הודו, ובפרטות למנשי זיתא (א) במחיר
רב, כי השנהב הלבן נכבד וקדוש מאוד בעיני המנשים האלה,
וירחקו על פניהם, מאכלו ומשתיו מביאים לפניו בכלי כסף
וזהב, וכל הבא אליו בחדרו חשר הוא שם, יכרע לפניו ברך
וישתחוה לרגליה, כי רגיש מנשים הללה, מוכיח בעורון
ובסנורי הלב, עודם ימשכו בחפלת הבליהם, ובחשכת סכלותם
יתהלכו, כאשר עשו לפניהם עמים רבים מנויי התרלות.
עיניו כעין החזיר קטנים מאוד, אזניו גדולים תרוכים וסרוחים
על ראשו, רגליו חזקים ומלוקים כתרנגלה עמודים, ברגלין
האחרונים יש לו תרנגלת מנעות, ובורעותיו חמשה, חורך
ורוחב כפות זרועותיו כרגיעית לחם במדה. עורו מחופר

(א) מלכות זיתא היא כחלי האי מעבר לנהר גחנגעם בחרן הודו לגד מזרחית תרכה ק"מ מעלות, למ"ד דקין, רחבה הלפוני י"ד מעלות י"ם דקין, תגזיה עובדים מלכים מחדים ושם הבירה תדיתן.

שער ומלח קמטים קמטים עב כחלבב הים , וילוך כפלח
תחתים וכמטיל ברזל , לבד מחתח לבעבו כי שם הוא מכוסה
בעור רך . בכפל רסנו שמנה שנים , בלה טוחן המאכל עד
חשר דק , ובלעדם , טולים בשנת החרבב לימי חיין מלחי
התחתון שני שניס כקרני השור , גדולים ולבנים , חלולים
עד חניס , עוברים ממעל שפתו העליונה , ויתריכו כשני
חמות , ויעבו כזרוע הים , משקל השן לפעמים כמאה
וחמשים לערחות . ותמיד מקץ שנתים ימים , יפיל השנהב
השנים האלה , ותחרים ינדלו ויעמדו תחתם , חשר על הרוב
פרוכים ועבים מהרחשונים , ואלה יקרחו בלשון המקרח בשם
שֵׁן וגל"ח (עלפענבין) ומשם עושים כל מעשה (א) , כמו
קוביחות , מסרקחות , כפחורים , כדורים , בית ידות
ולוחות לכתוב עליהן , ושחרי מעשי חושב העושים ונחמדים
לעינים . בין השנים האלה יורד למטה על פיו , חשר החרוך
לפעמים כשלש שנות , ועב כזרוע הים , מורכב מן בשר
ומעשה הרך (קנארפעל) להתנועע הנה והנה , על מקום חשר
יחפון , נשוך וחלול , לשתוף בו הרוח , ולהריח הריח ,
ועל שפתו בלה התחתון , מחובר בו כחלבב קטנה , המתנועעת
ג"כ . ושתף זה יקרח בל"ח (ריסבל) ובלה"ק חכנהו בשם
שופר . בעבור התדמות חבניתו ומלחכתו לחבנית ומלחכת
השופר וגם בשחר לשונות יקרח על ההתדמות הזחת .

יבי חיין מגיעים למאה שנה , ואם בנבורות למאה וחמשים
שנה , ולא חתמין זה לדברי הריסטו היוני כחשר כתב
אחד מחכמי הנוצרים בשמו , חשר נוח ואמר לפעמים
יגיעו שנותיו למחים , או לשלש מאות שנה (ב) , ואולם
השנהבים המונחים לחרוחינו , מחים על הרוב בשנת שלשים

או

(א) ועל תחזוב כי כל כלי השן הנמלא בידינו , משני הפיל הוא , כי לפעמים עושים משני שאר החיות כמו (זעעקוה , ווהלפאם) ואומרים שן הפיל הוא .

(ב) Elephantem alii annos ducentos vivere aiunt, alii trecentos. Arist. in Hist. Anim. Lib. 8. Cap. 9. S. Raffs Naturgeschichte für Kinder.

או בתרגעים שנה , והשנה לוקח , בעבור שלא נסו המדינות
הקרירות החלה , וידוע בהשקעות החקלימים , ישתנו ג"כ
מזגי ועבעי הסורים ; בעבור חוסר מיני מאכלם אשר להם
תאבה נפשם ; ובעבור חסרון החפצים והחירות , כי השנהב
לוקח החפצים מאוד , כאשר ידענו , מהשנהבים הנלכדים
ונכנעים תחת בני האדם , לעבוד עבודתם , ולבלתי לכת עוד
בשדות וביערים כלפנים , או לאכול את אשר להם נפשם כלתה ,
שאינם מולידים כלל , אין זה כי אם בעבור חוסר החירות או
חסרון המטעמים , וע"י נשתה נבורתם ואונם , וימסו אשורי
בנינם , יחסר מוגם , וירפה הרגנתם .

ראשית כחו ואונו בשופרו , ברלוקו מפשיטו ומאריכו ,
וברלותו מכוונו ומקצרו עד אמה בתוך , גו יאסר
ארזי הלבנון ויפילם לארץ , יסעף פארה במערגה כגרזן בחוקת
היד ; גו יהרוג כל הקמים עליו מאדם עד בהמה ; גו יאסף
מים או לוקח המאכל ויקנהו לתוך פיו , ובאלבע הקטנה אשר
בקליהו עושה כל מעשה , ובפרעות שם מלמדים לותו לעשות ,
יקטף פרחים ופרות מן העצים ; מאלם אלומים לנשא בהם
הובלים המוכרים לותו ; יגביה מטענות מהארץ , יחלון
הענן התקוע בפי הכד או בפי גנגנת ויגיח אל פיהו המים
או היין אשר בקובו . גו יתיר חבלים קשורים ואסורים ,
יסלח לותו אל בפת המנעול ויפתח דלת הסגורה , או על
ידי תנועת המפתח , או על ידי הולכת הברית לחרוצים ,
ועוד דברים רבים לאין מספר . ולכן שם נחתך ונקלף שופרו ,
אבד כחו ויחלש ולא יאריך ימים עוד , ובעבור זאת לויצין
וגרין בהחיות כמו בתריס השחל הנמר וקרן הלף השונאים
לותו ומורבים לדמו , יקומו ויפילו עליו בעת כי ישן ונרדם ,
ויסתמו את פי שופרו , לבלתי שלוף הרוח עוד , או תוקבים
לותו בסניפם , וינוע וימות . גם מפני העכבר ירא השנהב
מאוד כן יבוא לתוך שופרו וינשכהו כי לא יכול להוציאהו מהר
משם ולכן שם הוא רואה ליתון תוכב כי שופרו בארץ היעיב
לבלתי בוא בקובו העכבר .

תנשי

אנשי הודו לוכדים לוקו בערמה (א) , כי המה חופרים שחת ויכסו פי הבור בעלים דקים ובקש , כאשר יעשו הכושים להחריה , ואם עובר עליו השנהב , יפול שמה וילכד , או יקבצו יחד כעשרה או כעשרים אנשים , ויסובבו לוקו עם שנהבים רבים הגלכדים כבר ומלומדים לעשות רצון תדוניהם , עד יהיה להם נחוך , וימשיכו לוקו ע"י מיני מטעמים הלוך וקרוב , ונגשתו אליהם , יענו בכליהם רגלו , וילכדהו בחבלים ובמיקרים , לבלתי פנות ימין או שמאל , וברחוקו כי אבד ממנו ממנו , הולך אחר תדוניו , שומר מלותיו , ושר למשמעתו מאוד , עובד עבודתו בביתו ובשדה , להוליך המשא הכבד ממקום למקום , לנסוע בדרך רחוקה , או להמשיך חביות גדולת מים אל הבשה . ופעמים רוכבים על שנהב אחד שים ושתה עם בניהם ובנותיהם וכל אשר להם לנסוע אל מקום אחר , או יושבים יחד בסוכה קטנה הערוכה על גב השנהב , והוא ילך לדרכו בעת , לא קנוף בחבן רגלו , ולא מעדו אשוריו . ועל הרוב יכול השנהב לשאת משא שלשת אלפים לטרות עם תדוניו הרוכב על גוויתיו וילך עמהם דרך שלשת או ארבעת ימים ביום אחד בלי עיפות , כי לפי שהוא גדול ובנוי מאוד , קל הוא ברגליו לרוץ וללכת מהר , או לשוט במים במהירות מאוד עם המשא אשר עליו . ותאוה הוא לעיניים לרחות תוך השנהב שת במים ואנשים רבים מאנשי הודו לוחזים ושולים בו , זה בשניו , וזה בגוויתיו , זה בחוטמו וזה בזנבו , וכולם עובדי עמו לת השנהב , ויהיו מאנשים מלומדים לכרע ברך ולהשתחות לפני תדוניהם , ולפניו חרשו תאנשי הודו , בשם לת השדה , ואנשי רומא עשו מגדלות גדולות ורחבו ידים למושב חרבעים אנשים מאנשי המלחמה וילמדום על גבי השנהבים , וישלחו לוקם בוחת על מחנה האויב , ללחום מן המגדל הזה , נגד שונאיהם , גם למדו לת השנהבים ללחום בעלמם נגד האויב . ואולם מן העת אשר ע"י מחשבת בני האדם ומזימותם , נתחדש

(א) ויש שים לחד מאנשי הודו , אשר אין לו שנהב לחד , ולעשירים מהם לפעמים עשרה או חמשה , ולמלכם עד חמש עשרה מלוח שנהבים .

נחתם וימלא לירות תחת החנים / בדברים לחרים הטובים והמופלים ״ מחנים כמו (קוגלטן / קאמאנטן) / לא יועילו עוד כלל במלחמה / כי המה ממרחק היטב יבדחו וינוסו / ולא יעלרו כח לעמוד ׃

צאת השנהבים על הדרך לנחות לבחות / כי המה לוהבים בריעות והחברה במהר / לא יחשיבו ולא ירעו לכל העובר לפניהם / ובעברם מי הנהר / תמיד יעברו הקטנים בהם רחשונה ואחר ילכו הגדולים / כי ירלו כן יגלה המים ע״י בריכת כפות רגלי הגדולים ויקף על ״ הקטנים ׃ וגם לא הולך השנהב לבדו (לף שהוא מסוכן לו יותר) לא יליך לחים / כל זמן שלא יבעטהו ויקנחהו / וכי יפגע בחים ההולך לקרחתו / לבלתי נטות מפניו ימין או שמאל / או ישלח שופרו / יקחהו / ויעמידהו נגחת על לדו הימנית או השמאלית / ואחר ילך לדרכו / כי השנהב לוהב השלום מאוד / שולח ומוצא עונת קטנים / הולם לם יבעטו ויקניטהו / יכהו ויפלעהו / או יונה לים אותו להרחות לפניו מטעמים אשר לחב / ואינו רולה לתת לו / או חמתו נערה בו / יקוס עליו ויפילהו לארץ / ירמסהו ברגליו / ויפלחהו בשניו / עד נלח נפשו / גם לם יברח החים עתה מפניו וינלל / לא ימלט נפשו ממנו / כי כח הוובר וכח המלייר בנפש ״ השנהב חוק מאוד / ולכן תמונת החים המעיקו עוד לנגד עיניו / ואף לם יפגשהו לתקופת הימים / יכירהו ויקח נקמתו ממנו ישלם לו כגמול ידיו / וכפרי מעלליו ׃ וכמו שוובר הרעות כן זוכר הטובות הנעשים לו / ולא ישכחם / כאשר ספרו לנו כותבי הקורות ממנו / ואניבה לפניך הנה ׃

איש אחד מלכדי המלחמה הי׳ תמיד תחל השנהב אחד / נתן לו מדי יום ביומו לחם מלחמו לאכול ויין מכוסו לשתות / (כי השנהב לוהב מאוד היין / והיין השרוף) ויהי היום ויצא החים מן היין וישכר / וילך ויבוא בתוך חדר השנהב וישכב שם / וישלח שר לגלו לוזה הנשים מלומדי מלחמה לקחת החים ולקח לותו בבית החסורים על חומת חשר לשם לשחות ולשכור / חשר לא יעשה בין חנשי המלחמה ׃ ובבואם שלין / וירלו החים מושכב מוכח לנגד השנהב /

והשנהב

והשנאב נגב עליו לשמרו כנשר יעיר על קנו / ויחתרו
התנאים / ויהיו להוציא את החיים מהחתין / והשנאב קם
בחמתו / ויקח אחד מהם ויקלעהו מהלאה / עד כי נשבר
מפרקתו וימת / והנשתרים נכו להמלט נפשם / והקרין החיים
מיינו וישמע את הדבר הזה / שמח מאוד לקראת השנאב /
ויחבקהו וינשקהו / ויתן לו לחם ויין / על הטובה אשר גמל
עמו : גם זאת ספרו לנו ממנו : שנאב אחד היה לאחים אכזרי
אשר ענה לותו יום יום / הכהו על לחי חמס בכפו / וירעיבהו
מבלי תת לו די מאכלו אשר יאכל / ויהי כי ארכו הימים / ולא
יכול עוד השנאב לנשוא / ויפול בהלפו על אדוניו / נגד אשר
אדוניו ובניה / ויפשחהו וישסעהו כשסע הנדי / וכרותם אשר
אדוניו הדבר הזה ויעקה זעקה גדולה ומרה / ותשלך ילדיה
לפני השנאב ותאמר לו / קום אכזרי ! קח גם נפשי וגפש
בני / כי אין את בעלי הרגת / ולמה לי ולהם חיים ! השנאב כשוך
חמתו / ובדברה הדברים האלה / עמד משתאה ומחרים / כלו
נחם על הרעה אשר עשה / וחושב בלבו מה לעשות / אחר כן
לקח בשופרו הבן הבכור מבין הילדים / וישיבהו על לוותיו /
להרגות כי זה יהיה לו לאחון אחת אביו אשר המית / ומן
היום ההוא והלאה / סר למשמעת הבן הזה / לא המרה את
רוחו / ויעבוד אותו כאשר עבד את אביו ימי חייו .

ואתה הקורא ! אם רצית מימיך שנאב חי / ותשפוט
למראה עיניך / ותקים מן החלוני על הפנימי /
ידעתי / כי תאמין ותאמר השנאב נבער מדעת / והאלהים לא
חלק לו בבינה / כי איך תנוח החכמה והתבונה בגשם הגס
והעב / ובחומר קרון מעפר כזה ? ואולם הנם עיניך רואות
מכל אשר הגדתי לך / כי תכונות נפש השנאב ומדותיה רבים
ועוזים המה / וייסרו מעט מעט האדם / ולכן יהיה זה לך
למופת לבלתי נהל על פיך / ולבך אל ימהר לשפוט למראה
עיניך / על ריעיך וחבריך / אם עוזים או רעים המה / ערם
חקרת ובחנת מלפני לבנם / כי האדם יראה לעיניים וה'
יראה ללבב !

אהרן האללע .

בשורת ספרים חדשים .

מאז התחילה החכמה להתהלך בין לבבות אנשי מסכיל , ותגדל ותגלה ותעם שרש למטה ופרי למעלה , ותכרות ברית עם משחריה , לאמר : התאורו וקנו לב דעת למען תשכילו בכל דרככם , ותחלק סעיפיה אשר נתנה לבני אדם לענות בפיהם לים כפי ידו וכחפץ תשוקתו , לפנות שמה במוימות רעיונו , וכל לים וחים כפי ענינו דרך בחכמה לו בחר , אלו המוסדות ארץ מקחת יחפירו ואלו לגבה רוש שחקים עיני בחינתם יסיקו , נפלאות יוצר כל היקום יבקרו , אלו בטבעית ואלו בלמודית ואלו בהלהית , מפי ישועתו לנקש המדות והמוסר , החקים להתות , נמוסי העם , הנהגת המדיני , הן כלמו יחדיו הן המה חכמה המה חיי אדם להיות אדם , לך מה חיי אדם בהיותם הבל קלרים ועמלים גולד נעור וריק קמול הוא ולא ידע מקומה קלרה מחשבתו להשיג אחת מאלה על שלמות השלימות לף כי כלם יחדיו , לכן רחקה מאו ומלפניה לחת בלב אים משכיל תשוקה נמרצה , כאשר יטער בעצמו שהשיג מושכל חבער נאלי החשק בלבבו להודיע לזולתו וזה פלח מפלאות אלה כמ"ש הרב המורה ז"ל וז"ל : אחר שהי' הדבר האלי , מחייב בהכרח לכל מי שהשיג שלימות מה שיספיעהו לזולתו הנה כל מה שהשיג מאלו העניינים אם מעיוני אם ממיסר מישרהו ח"ו לו מבלתי שיאמר לומו ; וכתב עוד במקו' אחר וז"ל : כי לולי היה החכמות מחברות בספרים ולא הי' העניינים מפיימים לדעת החמת כי לא יחבר חכם דבר לעצמו ללמד לעצמו כל שכבר ידע אבל טבע השכל בן הוא שיספיע לעולם כו' עכ"ל . וזה בחמת דבר נפלא אשר בהיות שאר לנו מדברי החכמה המחברים בספר מחכמים אשר לפנינו , בהם נוכל לגלול תוך מעמקי מעיני התבונה , כמו מי מעין שהור בתחתיות ארץ קלרו ידי אים להשיגם כ"ש בהבולות כי יקשור חבל בחבל עד ידלם מתוך מעמקיה , כן הספרי' המחברים בחכמה המה יועילו לדורות הבאים דור אחר דור כי יגיעו אל תוך עומק החכמה , אשר התריבו בחבלי

מוימות

מזימות עד להסיג תמתה / ותחזה תנכי ותשית על לבי במלות חכן יקר זה הספר התמונות והדעות לרב סעדי' גאון תסר חבר כמעט תסע מלות שנה לפני ומינו / ותם נדפס כבר פיוס פעמים אך לתרך ימים ודרב הומנים כלו וגם תפסו ולא ימלא לחד בעיר ושנים במשפחה ע"כ תמרתי להדפיסו מחדש / למען זכות בה תנכי משכיל לוסבי ההתחקות על סרסי התמונה והתמת בלב תבונה •

ולמען העיר רעיוני התתוים בחכמה ושוקדים על דלקות התמונה ולהודיע להם מעלת הספר ותועלתו בחכמה ובתמונה תניע לפניהם משפט הספר ומהותו וענינו וכל החכמות והתמונות הכלולים בו ואומר כי כלל פרקי התמרים עשרה המה •

המאמר הראשון יחקור בו מענייני חדוש העול' בהבלת מופתים ורחיות על התמות תמונה הולת / ועל חדוש תלין / ואחר תמרו זלת ברחיות ובמופתים יביא דעות הרבה בענין התמונה הולת ומבטל לותם ברחיות מהשכל ומהכתוב •

המאמר השני יחקור בו מענייני לחדות הנורא / והרחקת הגשמיות ושמות התוארים / וכל הענינים הנלים בכלל ההוא ויביא לאחרי כן דעות הרבה במחייבי התחדות ויבאר בעלים מהשכל ומהכתוב •

המאמר השלישי יחקור בו מענייני מלות התורה בכלל הגשמיות והשכליות ובמתינת טעם על התויס שבה ותועלתה בהתינתה לברואם • ותם הסבה בשליחות הנביאים ומבאר הספקות והשאלות שיפלו בענין הוה •

המאמר הרביעי יחקור שהלרם התכון בבריאת על כן תן הרחוי לגוותו בעוד ולהוסירו תן הרע וגם מבאר ענין הידיעה והבחירה •

המאמר

המאמר החמישי יחקור בענין הכוחות והחונות וידבר בתועלת המלות ובאיזו מדרגות שים בין מקיימי המלות והפכם בכמותם ואיכותם וקבול שכרם .

המאמר הששי יחקור בו במלות הנפש ופעולותיה וענין הגמול לה ומתי עמידתה בגוף ומה הסבה להתחברותה אל הגוף .

המאמר השביעי יחקור בו במות תחיית המתים ומינה ואיכותה ועל איזה אופן שתהי, ולאיזה תכלית ומה יהי, מעניניה .

המאמר השמיני יחקור בו מענין גאולה האחרונה ואופן היות המשיח ובניין ב"ה וכל הנחלים בענין הזה .

המאמר התשיעי יחקור בו מענין השכר והעונש בזמן ובמקום ובתכלית ובכל מה שיהי, מענין הזה .

המאמר העשירי יחקור בו מהנהגת האדם במעשיו ובמדותיו ועל איזה אופן שיתנהג בכל מדה ממדה בענין ובמקום ובזמן והוא נכבד מאד .

עד הנה אשר רציתי להודיע ממשפט הספר ותועלת, ולגודל חשיבותי בספר הזה למאתי תועלת רב בו ללבב תכלית משכיל ומה גם כי על יד הספר הזה יתבאר כל שער היחוד שבספר חובות הלבבות (אשר מהנה לוקח כמבואר בהקדמת הספרו) שהוא לעין הכל כדברי ספר החכוס , התאוותי שיל לפרש דברי ספר ההוא בשני מאמרים הרחבונים שהמה נריכים ביאור למען יובנו דבריו לעין כל , התעוררו נא כל תכלי לבב חובבי אמת בלבבם ותמכו מלאכת הספר הזה בידכם למען תמלא הארץ דעה ותמונה ואל ילכו כל איש פועה בדרך לא הטוב ותשלם מלאכת הדפסת הספר הזה ערב כלות הקיץ דברי הצעיר ,

יהוד, ליב במהו, בנימין זאב וואלף יצ"ו מק"ק קראקא ,

יברכך

מכתבים

תשובה אל המבקר *)

יברך ה' ידידי המבקר, כי הגדלת להבקיר לי, לבקר לת ספרי ילדות ובחרות, אשר חברתי, יען מלות עשה שומן גרמת היה, שישנו וישלנו המורים קוראים ומוסרים לתלמידיהם, ביום בואם בברית התלמיד, הוא יום אשר נקרא בפי כל יום הבר מצוה, לכן לא מנעתי גם אנכי קוראתי בתוך תכי, ביום אשר בא תלמידי בברית התלמיד, ויען כי כבדתני לבקש מפי מענה, על שאלותיך אשר שמת לפני, ישמח לבי לקראתך, לגלות לת תוכיך דעתי.

ועתה כי דברת לתי משפטים ידידי המבקר, על דבר מחברת המלות, אשר ערכתי לת לבי לאחד בלשונינו העברי; לתור לתרתי להשיבך תשובה נגאת כאשר יד תלוסים עלי לטובה, לא בלבב ולא בלשון תדבר בך, לך כאשר ידבר איש אל רעהו, בתבונתו לדעת לת האמת, ובזה תבוא אל הענין.

זכר נא ידידי! לת אשר לתרת בהבקורת, ולולי פקודת המחבר יחי', אשר נתן לי ספרו בתנאי לבדר מחשבותי עליו" כן', לא ידעתי לת האיש אשר נתתי לו ספרי בתנאי, למנס לתת הדבר, כי נתתי ספרי ליודעי ומכירי חנם אין כסף, רק חליתי פניהם, להבין לי איש שניתי, למען תהבתי אל האמת, ויען כי כן, נא ידידי תן קודם, כי לא כן דברת במלת בתנאי, וכשגגה היוצאת מלפני השליט הוא: בשגם דברי ידידות אשר תדברנה שפתיך אלי יתנו עידיהם, אשר לא שמתני לך למטרת, לירות בי חצי דבר מר, גם הואיל פנה בי, כי שורש דבר נמצא, בשמרי על השער על

יום

---

*) עיין בהמשפ לשתי תקופת התחדושת התק"מו, דף קע"ב, והלאה.

יוסי בר המלוה , ביום בואו בברית התלמיד , ואם תאמרי
לתך נאמרך לא שמעת בלתי היום לקרוא כן יוסי בר מלוה ,
לך הגד נא אם תוכל , האם שקר דברתי באמרי זה הוא
היום , אשר בו בא כל איש עברי בחפצו וברצונו לברית
התלמיד : ואשר תאמרי כי כן יקרא יום המילה נפלא מאד
בעיני , איך יבוא ילד בן שמנה ימים להבל עליו שדה יהודית ,
הלא לו תביו הביאו ? ואם גם מצות המילה לינוק היא הברית ,
לך הוא הברית , כאשר יוכיח הכתוב ונמלתם את בשר
ערלתכם , והי' לאות הברית , וגם ערל זכר אשר לא ימול
בשר ערלתו מינקו חייב כרת עד כי יגדל .

אמנם בן י"ג שנים ויום א' , בא בדעתו ובשכלו לדת
משה ויסראל , והברית אשר כורת עם ה' הוא ,
כי יקבל עליו לשמור ולעשות ככל הכתוב בתורת משה , ובעבור
זה תקרי משכורתו שלימה מעם ה' . וכמו זה תמצא (בדברי
הימים ט"ו) ויהושע בברית לדרוש את ה' וגו' . ואם תמור
יאמר המנקר , כי זה היום יום המלה מי' ? ועוד יש לי
רעיות עצומות מן הכתוב , לך לא רציתי להאריך . ומה
מאוד הסתוממתי , בקראי כי ידידי המנקר יבחר לכתוב
ביום היותו לאיש . ולדעתי לא יתכן לקרוא כן נער רך
בשנים , רק מבן עשרים שנה ומעלה , הלא שם איש עניינו
גדול או מדון . ונער בן י"ג שנים עניינו עוד נדול או מדון ,
רק בעת ההיא יתחיל לעזוב מעשי קטנות ויעמול לקנות לו
דעת חכמה ומוסר , או להשים אל לבו , להביא עוד נפשו
אל הפועל , אם להיות איש מלחמה או עובד אדמה ואכרים ,
וכיוצא בזה . ואם בחתך מלאכה הללו , או רצוי להקרא
איש , ואם לא נער ואסר לב יקרא . הנה זאת תקרקיה
ולפי דעתי כן הוא , ואם אמנם שניתי , אל תלין תקי
מזוגתי , אם תכבדני להשיב לי תשובה נכונה . עוד נוכחת
מילים ידידי ! ושנאת מתניך נגדי , על נקתי בהקדמתי
הטעם לפנת הספר כי חברתיו יען חונת הוקה עלי ,
ואתה תאמרי כי לולא רוח בעני הניקתני לא כתבתי ספר כו' ,
ואנכי תשנא בתלמיד כי לא שקר דברי , ומה לי להעיד

עדים / הלוח גלוי וידוע לפי יודעי ומכירי •
דף ח׳ : חברתי המאמר לנעות דך להלי / והנך נספח לתי
לומר „ לפי ידעתי שם ילדך המאמר הזה לומר נעות הולך
בחדש " ואנכי תשיבך / שם ילדך המאמר לשכן הולך בחדש—
כי מקרא הוא הולך שכן בחדש שהלים ע״ח—גם זה ילדך •
גם (ביחוקאל כ״ה) : נמלא כתוב ונתנו דך משכניהם • הלא
תראה לפי העברי ישמש על דרך הזה בלשון יחיד / על דבר
המין אשר לפיו הוא מדבר / הוא נאמת רבים / וע״כ מלות
בחדש / דך / ענינם לפי הכונה הראשונה / רק על
ענין רחוק / יען חבור לשמיים רבים מין לחד הוא / כן
אחשבה אנכי להישר הכונה במאמר לנעות דך להלי אשר ענינו
כפי הכונה הראשונה נעות הולך ממש / רק להיות שכלות
תמיד על יד ילדות בלשי עוד הוא רגע אחד / ע״כ יולדך
דרך הוא לדבר • לפנים ידעתי גם ידעתי כי הוקיות השמות
ישנו לת תפקידם / בהבדל חבורם עם הפעלים / לך מי לת
ידע / גם שמושי הבי״ת הנקרא לפל המדקדקים בי״ת העזר
הן בית הכלי / הן במקום עם / ורוב הפעלים ימלאו מחוברים
בשמושי הבי״ת הלה / כמו דך יברך ישראל / (נרחמים
מ״ט) : כי בילחק יקרא לך זרע (נרחמים ך״ל) : דך הרון
גדול (תהלי׳ י״ח) : הרך לך במסה (במדבר י״ב) : ועוד
רבים אין מספר • גם נמלא שמושי בית כמו על / הן לפל /
כמו וככה ובעמך יעלו הפרדעים (שמות ויי״ן) • ולמה זה
לפ נחרת לפרש דברי בחתת מהדרכים החלה ? וכפרט כי
נמלא חבור הפעל נעה עם הבי״ת בחתת מן העניינים החלה /
כמו ויט בכידון / אשר נעה בכידון (יהושע ח׳) : ולו שמת
לבך לפל החלק הראשון מן המאמר ויאורו עיניך • הנה שכלות
אמר לפל ילדות / הנת גם דעת גם חכמה לחוקף עוד לפ
תכירי / עוד כי שנת בדד לוקך מלאתי / עתה גם תנכי
תלגלח / כו׳ ר״ל עתה כי לוקך נלמוד מלאתי / בלתי הים
לחר עמך / להעות לבני מאחרי / אנכי תלגלח לנעות דך /
בעורתך / תהלי / כי גם לת תהי לי לעזרה •
דף ב׳ ע״ח : תכלית מה לבתי תהי׳ / הין זה דרך שפת העברית /
מי יקן כי יבואו דבריך להודיעני על מה מתבוננים

נאמרו / הלא כאשר ילדך לאמור וחכמת מה להם / (ירמי' ח') : כן ילדך לפי קוצר שכלי / תכלית מה / תולם / אם תיכף תחפוץ במלת תכלית כנראה בחמרך כי תבחר לאמור לנפשי מה תהי' אחריתה / יסתומם לעני בקרבי / איך נעלם מעיני מבקר חכם כמוך / להבדל אשר בין כוונת הפעם תכלית / לכוונת הפעם אחריתה • תכלית ענינו שלימותיו המוסרי רצוני בזה שקידת המעשה לעשות היטב אשר הוא טוב בעצמו / וזה הוא נרמזת ה' דרכי האדם / יען כי הלך בדרך החכמה / ואז כל אשר ידון יצליח / וגם עד בלתי שמים לא יתוכח לו כל תון • ובאופן הזה נוכל לאמור תכלית שדי / כי כל דרכיו יכונו על התכלית התמימים / ולבלתי לא יתקר / וגם האדם ים לו עוז להוליד כדמות התכלית הזה / באשר נברא בצלם האלהים / הוא החכמה אשר נתן לו בוראו ללכת בדרכיו / למען הניח ה' עליו הטוב הנצחי' אשר מן הגמגם לבלתי לבוא עליו / אם נדק לפניו יהלוך ויפס לדרכי ה' פעמיו • ואפשר כי המשורר תלוסי כיון לזה באמרו (תהלים קי"ט) לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותיך מאוד / יען כל שלימות המוסרי אשר כל תלקיה תפס אל לחוקה על עבר אחד תלכנה מן הגמגם הוא לבלתי היות לה קץ / והוא הלוסר הנצחי / כי כל דבר הכללי אשר פרטיו כולם עוביס גם אחדותם / והוא הכללי בעצמו טוב גמור תכי' / אך האדם אשר יגר מחשבות לבו רק רע כל היום / לא תעשינה ידיו קושיה / לולי ה' בזרתה לו / וזה הוא רחבה מצותיך מאוד / ר"ל / כי המטיב לכל עשה לו עזר כנגדו / באתו לבני האדם מלותיו / והם שרשות נבולות של הקץ הטוב • ועל זה דאוה לב לדקה / בדתגבה על נתה ילדות / כן תכי' סבלות לה למוקם / לבלתי היות לה התכלית / וסיף שלימת המוסרי / אבן תגעל נפשה לקחת מוסר השכל • למנם לא כן כוונת הפעם אחריתי / הלא הומן נגול לו וענינו נמול הדבר הטוב או הרע / אשר לא לעד יהיה לבל הללחת הומניית אחריתי מעשי בני האדם / וגם יתמו מן הארץ / אם ירעה דרך החכמה לנגדם / ויען מחשבות לדקה / לחת לנתה ילדות דרכי מוסר / אשר חכמה ודעת תקונה / ותולדות חכמה ודעת תכלית הם / לכן

לא יכולתי לומר לבתי מה תהי' תחריתה / כאשר לא נוכל
לומר תחרית זדי / תחרית חכמה ודעת .
דק' ג' ע"ש שפתיך כי תדברנה גדולות ,, אין זה מאמר
לשבח לבאר כי ידברו דברים נשגבים / כאשר רגלי המחבר /
כי אם לגנאי גנאות ורוס לגב תדברנה / כידוע למחקרי
לשון / וא"כ הפסיד הכוונה עי' הלשון " / לא כי ידידי
המחבר ! הטה אזנך ושמע אלי חשר לבי אומר / כי כל מקום
אשר יתואר המאמר בחלת גדול ענינו תמיד להגדיל ולחזק
את הדבר המדובר / כמו : והגידה לך גדולות (ירמי' ל"ג) :
אל תבקש לך גדולות (שם מ"ה) : דבר גדול הנביא דבר
(מלכים ב' ה') : ואם תמנע עלי תגדיל על המלא כתוב
(תהלים י"ב) לשון מדברת גדולות / וזה המאמר הוא בחלת
לגנאי / אך הלא תבחן קטונתו בגדו / כי מלת לשון תלשון
בעדו / וגנותו היא יען אמר לשון מדברת גדולות / כמו אים
לשון בל יכון בארץ (תהלים ק"מ) : ובמקום אחר הוא אומר
תאריכו לשון (ישעי' כ"ו) : וודאי זה נתכונן כי המשורר לעג
לאויבו / ובהשכל בחר דבריו לאמור / איך לאויבו ידברו
דברים גדולים / ואז אזני שומעיו תקשבנה / מה הדבר הגדול
אשר דברו ? והוסיף לאמור אשר אמרו בלשונו נגביר . וזה
דרך כל הארץ / ברגות היום לדבר בלעג לשון / להוליך
בשפתיו דברים כאלו ירצה לפאר את מעשי הלעג / אך סוף
המאמר מוכיח על תחלתו / ובזה יתגדל ויתחזק הלעג .
שם ע"ב עוד בית בנות ,, רצון המחבר לאמור למען
בנות עוד בית כזה למחר / אך נשחת הכוונה ע"י
הלשון כנראה " . הטעם דבר כי זאת כוונתי / אולם מי יתן לי
עיניים פקוחות ואזניה גם אזני למה נשחתה הכוונה ע"י
הלשון / הלא אם אמור אמרתי / ואחר השדה נלך / לבנות
מוד הבית כמו כו'-לא שחיתי כוונת המחבר / ומה עשיתי
עתה אשר לא עשו גם מיסדי הלשון / להשים המקור לבנות
בסוף המאמר / הלא חני אמר עת בית ה' להבנות (שם
ג') וגם זכרי' השתמש בזה הלשון לאמור היכל להבנות
(שם ח') . ואף גם זאת לא נשחתה הכוונה ע"י הלשון /
ואם החסרתי מלת למען / הלא שמתי תחתיו אות הנכלם /

כי

כי הלמ"ד במקור ענינו כמו למען , ומי עור מלרחות הכוונה במאמר הזה " , על כן נלע"ד שהר"ן , עוד הביא לענות כמו היום נהרסה " הנה מלת כמו יבאר את אשר לא פורש בחלק הקודם , כי כוונתו כמו הבית אשר היום נהרסה , ומדוע נביאה את ידינו בכבל ונחשתים לאסור אותם לבלי מלוא חפץ לבנו בדרך הטירי . (לך ד' עמוד בי"ת) : כי הבשורה לנכי מבשרת , ענינה היא מלערת " קלרה ידיעת המבקר מהשיג כוונת המאמר הלרוך הזה , אשר ענינו לשון עברי , ומי יאמר בשורה מלערת או בשורה רחבה " לאוק עשה לי ידידי המבקר , כי תשאל מי יאמר בשורה מלערת , הלא נכבי ידידך הוא האומר , הולם את אשר אמרת כי ענינו לשון עברי , אחזה נכבי ואשית לבי להתבונן הכי נדקו דבריך . ידוע הוא לכל יודע ספר כי השם מלערת ענינו מעט , כמו במלער התנשים נאו (דברי הימים ג' כ"ד) או ענינו קטן כמו ורב יעבוד לעיר (בראשית כ"ה) וענינך רואות מן הפסוק האחרון " , כי רב ומלערת שמות מתנגדים הם , והנה הכתוב אומר המבשרות נדול רב (תהלים ס"ח) ולפי דעתי מלת רב יאובר על המבשרות וענינו המבשרות רב , או על שניהם , וענינו המבשרות רב , נדול רב , וא"כ אשר נוכל לאמר המבשרות רב , וענינו המבשרות בשורה רב , כן ילדה לאמור בשורה מלערת , ולא אשר אמרת כי מלערת ורחבה מתנגדים והיה כמתעתע להחליף לך בלער , כי לך ורחב מתנגדים . לך ה' ע"ש לא לריך לאותי אלה המלות אחת אל אחת " , גם זה ילא מגדר מהלך הלשון וספרו ספת זר " . לדקו דברו המבקר ממני , ואחרה לנוכי עתה לכתוב לא לריך חברתי כו' . אם בעבור רק בחכי תבינה " , קשה על המבקר להבין מחשבות המחבר , ולדעת מה זה קנין בחיך ? " שלח נא ידידי ! אם לתעתיר לך דברי , הלא כל יודעי לשון יודעים , כי החיך הוא המקום אשר בו יטעם האוכל מטעמותיו , ואף העור יודע בו מה הדבר הנאכל , הטוב אם רע הוא , והעברי ישתמש במלת חיך אם רוצה לבאר , כי הדבר מובן לו בטעם , אף אם לשונו אל חכו דבוקה , עד כי לא יוכל למלל את אשר יבין חכו , ואף ערל

שפתים יבין נתכון דברי פי חכם / ונפשו מסכלת תתענג
בהם / לפ גם לטעמו שפתיו מבגידם / ומה מתקו לי דברי
הרל"נג על הכתוב חפו ממתקים (שיר ה') ז"ל כי יש לכל
לופן לחר מהשגה ר"ל שיעתק בה מהמתוחר לל הקודם כמו
הענין נרוב החכמה הטבעית / לפר דריבתם עלה בהנעלמ
לחרה / שמה שיביג השכל בזה הלופן הוה נתכלית המתיקות
והעריבות / והנה המשיל זולת השגה לחך / לפי שחך נטתק
מהטעם לל ידיעת הטעם המוטעם עכ"ל : בין קבין לת חסר
לפניך ידידי המבקר / ותרלה כי לח שקר מלי • ולו חזקך
שמעה וקבין לה דברי ילדות נמחמר הקודם / לין כבר מודעת
לה כי התבונה תמלח רק לת לורך ימים / וחפה כבר טעם
לחר הונד לה / לך קוחלקה עוד נפונה להגיד כל לנה ? ינץ
לח מלחה עוד ידה כביר לרות נפס סוקקה / ונשכחים עלגים
לחרה כי כבדה עלי / להשיב שחלת לדקה לחה / בעבור רק
בחכה קבין / וזה לחר טעם חכה / וקבין נפשה המשכלת
מפי השמועה / לפס חן שפתים חיפנה לה להמתיק מולח
שפתיה / והנה במעמה חלי / נמלח כמוך דברה לשוני נחכי
(ליוב ל"ג) ולמה לח תשחל ידידי מה זה הלשון מדברת
בחיך / לס הוח הדבר לחר דברתי / קליהן חמר הלח לשוני
קדבר בטעם ובמתוק בעבור חכי כבר טעם וקבין דברי / ולח
הבל יפלה בי / ועוד תשכיל וקבין דבכי לשון עברי / פעם
נחמר לשונו קדבר משפט • (תהלים) / ופעם נחמר דברתי
בלשוני (שם ל"ט) על דבר החמת / כי חמרי לשון הם דברי
המדבר / ויען נמלח שם חכי לה יבין הוח / וקבונת בחך
הוח קבונת המבין / וח"כ ילדק לחמור קבין בחכי / ומה לך
עוד לשחול מה זה מבין בחיך / הלח רוח מבינתי יעתך /
המבין • שם ע"ב / הנה חשכת הלילה פתחוס לנו נפלה
" גם זה מחמר לשון עם זר לחמור (דיח נחכט מיוט מיין
גפמלון) • לחנם לה כן יחמר העברי / ומפסוק חשכה
גדולה נופלת עליו מין רחי' כי שם יורה מלת עליו טעם לשון
נפילה וכו' " • עד מתי לחי' לור בעינין ידידי המבקר /
הלח פיך עמה בך / רגע לחד לחמרת כי מפסוק חשיכה גדולה
מין רחי' כו' ורגע ל' שנות חשכה / כי גם במחמרי מלת

לנו יורה עצם לשון נפילה , ועניני תינוקו (דיש נאכט מיט מין גאמוון) . כאשר רצה המבקר , כי אם (דיש נאכט מיבר פין — מיבר רעדטע — חוזם) , ואף גם מאמר זה לשון עם זר אך מה לי ולשון עם זר אם נמצא כמוהו בלשון עברי , הלא עם זר הנם אדם כאחד ממנו , ומה זולת האמרי כי שניהם לדבר אחד נתכוונו , אך אם תשיבני כי לא נמצא הפעל נפל עם שמוש הלמ"ד על דרך הזה , רק עם מלת על , על זאת תשיב ואומר כי שמוש הלמ"ד נמצא לרוב במקום על כמו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד) ודגון מופל לפניו (שמואל א' ה') בלילה ודומיהם הלמ"ד כמו על כאשר נודע למדקדקים . ,, ובמאמר הזה לזר נחשבו גם הדברים ההוא כי נכריים בתוני מלין עברי " . לז חכמתי והשכלתי זאת כי המלין העברי לא יכול לשמוע מה התגונה היא , הלא גם תנכי עברי , וגם תונים כרה לי י"ה , ובכל זאת תינם נכריים בתוני דברים כלה . דף ויי"ן עמוד די"ת תובדת דרעיונה ,, נחבדו הכוונה לזרות הלשון " נחמנים לי פצעיך ידידי , כי לדקת ממני , ומאמר הזה נדחתי מלבי , על דבר הכתוב תרמי תובד תבי , והוא כמו תרמי תבי לו תבי התרמי תובד והפעל תובד מן הקל ובודד הוא וכוונתו בנין התפעל לדעת קלת המדקדקים הראשונים , וענין המאמר הזה הוא תבי התרמי והוא יעקב (ונקרת תרמי לפי שגר בחרס) נשפל וירד מעט , כי אי' שם בלעז גדול . ורציתי לחדש הכוונה בתואר תובדת על שמושו כהתפעל , לך יען אין לך חפץ בו גם תנכי מלסתיהו , ותובד עלי פשעי כי רב הוא ותבחרה עתה תחת המאמר הזה רעיומקים גברו . (דף זיי"ן ע"ב) להכין תבי לשוני ,, הנם נאמר בכתובים אן שחוט לשונם אין למוך על זה לכתוב תבי לשון , כי שם הוא תואר ללשון הרשע , (מיהרע זוגעט מיוט מיינע דורכדרינגענדן פפייל גלייך) . ואיך יסתעף מזה לאמר תבי לשוני (זוגעטן פפייל) ,, . לך אחי ! הנה ואת לך לדקת ממני לאמור כי שם הוא תואר ללשון הרשע . לז מלת אן כי אם מלת שחוט יתואר המאמר ללשון הרשע , תולם השם אן נכון לאחרו כאשר אחרתיו אני , וכן אמר יעבי' ויסיפני לאן ברור

(סס מ"ט) וכאשר פתר לותו הרד"ק לירות בלשוני למרחוק לרשעים ר"ל יען כי החץ הוא כלי קרב לירות למרחוק למטרת , ואמר הנביא כי הסס סס תמתו לחץ ברור , ועינינו למוכיח חכם לך לא חוון שומעת , לכן תוכחתו ומוסרו נחל נובע להקיר למרחוק לרשעים . לו חכמו ויסכילו זאת , להלחי לבא עוד לחורניה , וגס (חבקוק ג') נאמר לאור חניך יהלכו וקרגמו יונחן עמך במימרך לקבלרו , (וזכרי' ט') נאמר וילא כברק חני וקרגומו ויהון נפקין כברקין פקגמותי ולפי קרגומו קרחו הנביאים דברי ד' חניו , יען כי נתנו לבבר את ערלי לב הלגשים אשר עסס כחלב לבס . ומי חכס ויבן כי המקרגם המלות מלשון אל לשון יחטא ויסחית כוונת המדבר , ומה לך ידידי לקרגם המלות חני לשון (זונגען פֿאַיין) , אשר יבאר על חוון האסכנזי לשמוע : וגס אמרתי להכין חני לשוני , הלא כוונתי אל דברי מוסר היולאים מלב דעת , ודברים היולאים מן הלב ונכנסים אל הלב , וא"כ הי' לך לקרגום המאמר להכין חני לשוני , (אייגע דורכדרינגענדע טרעפֿענדע רעדי מזגומרדענען) . (סס עמוד ד"ת) יען מה גס אל יען נפסס כי געלה " גס זה קשה על המנקר להיטירו ע"ד מהלך לשון העברי וחין להאריך " . יען מה החרשת מדבר ידידי המנקר הלא טוב כי החרשת ואדע כוונתך בזה הנקורות .

ועתה כי שמת ידך למו פי , תבחנה ותראה במה הלכתי עקלקלות , ונטיתי מדרך לשון עברי , הגס נכרי לך ידידי דרך הוה לשמוע יען מה ? או הקשה עליך החבור מלות אם לא עס המלה יען ? או הורה בעיניך דרך הוה לשמוע , ולהגיס אחרי השלה המענה בלתי דבר הבדל בניהם ? אך יהי' מה שיהי' תמיה מענה אם תניע אל הכתובים : יען מה נאום ה' יען ניתי אשר הוא חרב (חגי ו') . (ויחזקאל ה') אם לא יען את מקדשי טמאת , ומה לך עוד לזעוק כי קשה עליך מאמרי להיטירו ע"ד מהלך לשון עברי . (דף חי"ת עמוד ו') בפסיעת רבות " המאמר פוה ור בעיני , כי לא ידעתי אם נמנא כמוהו בתלמוד הגס

ידעתי

ידעתי כי לינגו בכתובים " . כתב לי זער וחוך / הילדך
המאמר הזה לו לא / הנה הסס יורה ענינו על כל דבר אשר
חלקיו לינם מחוברים היטב עד כי לא יתמונג אם יריח להבת
אש . והכבר אשר יבוסל במעט הומן בחח אשר על החם
קרא רך / ועל דרך זה אמר הכתוב בן בקר רך על נקל
מפרש חלקיו או בבשול או בדבר אחר / יען מספר שני חיי
עודנו מעט / וחלקיו עוד לא התחברו בקשר אמין וח"כ הסס
רך מתנגד אל הסס קשה / וגם החדש מעט שנים רך יקרא .
עבור גידיו ועצמותיו לינם עוד חזקים ובנקל יפרדו ויבברו .
ף ישתתף מלת רך אל הלב / להורות כי עודנו רפה עד
י יכנע אל לוביו / והסס ימס אם קול ענות גבורה ישמע /
כן עינים רבות הם / אם אין להם כח לסבול ניצוצי השמש /
עוד תגביר כוונת המלה רך לאמור גם על דברי פי אים יען
הוא הוא כי כל מאכל רך יקבל היטב מהקשה / ונשאלה
כוונה הוא אם להורות כי יחניף אים את רעהו בשפתי
לקות / להמתיק לו הרעה אשר יכחידנה תחת לשונו / או
ם בתחנונים ידבר הרם / או גם הוא יעמול בחן שפתיו /
לב נשבר / עד כי ירצה השומע בקל / לעשות שאלתו
בקשתו / ועוד שלישית / על המענה הרך להשיב חמה /
ם דברי עונג וזלת הרעש והסער / לרגות לב הרגז
שבועם / ויש לאל ידי להוכיח כל זאת אשר אמרתי מן
כתובים / אך למה בוחן אם שבע מוסתם לא יסי — / ועל
כוונה האחרונה תמכתי כוונת המלות פסיעות רכות / לאמור
ל החדש אשר קל ברגלו / ובלח רעש ילעד . ועתה אם
וב בעיניך ידידי ! בחון נא דברי אשר אמתי לפניך / וברוב
כלך בעתתי / כי לא ברב כח תריב עמדי / כי אם בלדק
מספט תדינני / הלא חכם אתה / ואמר החכם / תן לחכם
חכם עוד .

נור הוספת ידידי המבקר לאמור " כי לא יולדך במלילה
העברית המאמרים להרבין בך עוד משכני דף י"ו
"ב / לינגה קורי סרעפי ד"ב ע"ב . יתלקחה ד"ג ע"ב /
לה זרה בעינו " . כן דברת . ורחוי להיות יתלקחה כאשר

כבר הענת כתינת המלה הזאת טרם נתת הבקורת לידי ,
חולם לא נדקת לבקר שני המאמרים הראשונ' , כי מה עול
נמלא במאמר להרבין בך מצבני , בעוד לך לשפוט על מלת
בך , הלא כבר הוכחתי כי שמוש הבית עניני גם כאן לגמי ,
ואם מלות מלכת בהבור הפעל רבץ עם הסם מבצן תמוכי לא
מלכתי בו , ענן ענין הפעל רבץ יאמר על כל דבר אשר
יונח על המקום אחד להיותו שם זמן רב , וככה נאמר על
הבהמה עת תשכב על הארץ , אם ליטון הוא להשיב רוחה ,
וגם המקום אשר תנוח בו יקרא מרבץ כמו למרבץ לאן
(יחזקאל כ"ה) וגם יאמר על האדם אם ישבון בשח במשונו ,
ועל הכרכה
כי תשכן לנצח בנוח נדיק , ולמה לא נוכל לחברו עם השם
מבצן , ובפרט כי נמלא הפעל רבץ על ענין פושבת דבר
במקום , כמו מרבץ בפוך תבניך (ישעי' כ"ד) וכפירוש הרד"ק
מושיב משכיב ע"ם .

ועתה נראה הבי נדקת לבקר מאמר השני קורי שרעפי ,
הנה הכתוב אומר וקוריהם לא יהי' לבגד (שם נ"ט)
וכוונתו על מחשבות הרשעים , כי מחשבות שוא הם קרבה
גמל ואון , אשר לא לעד יצלח , וגמו כן קרא הענין קודם
לזה מחשבות הלא הוראי עבדים על בי נקל תאבדנה , ואם
מחשבות כן תקרינה , מדוע לא כן יקרא מחשבותם .

עוד אציעה נא לפניך שאלותיך האחרונות , ואשיבך דבר
דבור על אופניו , אמרת עוד " טוב תחת לי עב
המחבר הנ"ל , מדוע הניח שם בין המאמרים הללו , ובוודאי
תעקם דרך לדקה בהיות שם בן מסך ביניהם , הלא לנאות
וגבה לב יחשפו כל מעשיה בשלמה את שם כאה הלשון . הלא
מרומיך בין האנשים הגידה נא מה שמעת , ההשיבו דבר
ממעלני בתי ? ובמאמר אחר תאמר נדקה , וגבר אין כי עלין
בסמכתי מיום בין הגדולים הלפתי , הכזה יהי' מעשה נדקה
לעשות הבר על דבר השם ? — . ומה גם אי יפלא בעיני
לאמור לשם הניחה נא מה שמעת , הלא שם הוא המחבר ,
ואתה שלמה אתה תשמע , ואל ישמיע המחבר ממה

שהתגלל בהקדמתו על הדבר הזה / כי לפי הדבר הודה לו
כי לא יחשב לעון לספר מעלתי לדיק / למען ימנע את נשמע
דברים כאלה יוצאים מפי הצדיק עצמו נעלה נפשנו בו / ונאמר
בי כל פעלו לך רמיה וגנבה לב " • הקשבתי ותשמע שלותיך /
ואם לפעמים יסודם לתרוס / אלא גם הם ישחתו לבלי תרופה •

הנה שם הוא לשר נקרא בלשון קעמים (פאאא) • והמשוררים
הקדמונים ברחוקו / וינרו לותו גם " בחוץ קשבת לשמע
על דבר חדש • הנעשה תחת השמש / אם טוב הם רע /
הם לפעמים לו שקר הוא • ובעונג נפשנו יוליך הוא את הקול גם
למרחוק • וכללם וכדמות הזה עשה לו המשורר הגדול
(וירגיל) / בשירו אשר חבר לספר מעשי שם (פאאא) ואנכי
קראתיהו מלו מתורגם ללשון תשבנזי / ומדברי " תראה את
הסבה על מה נתתי לשם מקום בין המדברי' / יען כל דבר
העשוי בארץ הן שוב או רע הם לו שם בארץ / וא"כ טוב הוא
לאדם לעשות לדקה ומשפט / לא לבד לקנות לו שם טוב /
אך גם לבלתי היות לו שם רע / ובוודאי התעודה תלבב ילדות
לבחור בשוב / וגם לא תעקש דרך לדקה בהיות שם בן משק
ביקה / בי לא היה שמקנו להיות רב בימה • רק ים לשם
הממשלה הוחת מכח עצמו / ולפי לא לגחות וגנה לב יחשבנו כל
מעשי לדקה בשלה את שם בוה בלשון : אלא מרצותך בין
האנשים / הגידה נא מה שמעת / ההטיבו דבר ממעל לי
בתי • אלא תזכור ידידי / את אשר לחרתי / כי ממשלת
שם לספר כל שמועה ושמועה / הטובה שם רעה היא / ווה
שחלת לדקה לשם ההטיבו דבר כו' • וחפלתי בזה להודיע אל
הלב משפט המוסרי לבלתי יבטח על עצמו לשפוט על בנו
ומעשהו / יען אשר ענין רע הוא / כי להבת האהבה אל
הבנים תכה תוקף בשוריהם / עד כי לא יכלו לראות מומם /
לכן שם יאלצו לדרוש את יושבי עיר מולדתם מה בפיהם / הלא
גם המה יחמרו על בניהם כי אך ויטר פעלם / או מעלוזה
כליותיהם / ויבקע כשחר אורם / וגם זה הסיבותי פני נתתי
לשם מקום בין המדברים / וגם דברי לדקה מיוסדים היטב
לחמור וכר נא כי עליך נשמכתי ר"ל / אלא מיום אלכתי בין

לנפשי לדה / עליך הוסיף בטחוני כי תגיד דבר האמת מבלתי
תוסיף או תגרע דבר אל המשפט אשר שמעת מפי הגדולים
היודעים דת ודין • ועתה אל תכחד ממני דבר לאמן אדע
דבר מה לעשות עוד עם ילדות בתי להטיב דרכיה • והנה
עיניך רואות / כי יש לפני חוכים קושבות לשמוע מה הדבר
יצבר חיים אל רעהו / וח"כ לא תוכל עוד לשאול על שאלת
לדקה לפני / מה שמעת איך ישמע / הלא הוא המדבר
והאוליך את הקול / האת הוא כי זה מעשה שם / אך לא
בערים ישמע / הלא מציג דבר בערים ישמע אולת היא לו
וכלימה • ומי הוא זה כי תגעל נפשו במעשי שם או בדברי
לדקה / אשר במחוני משפט ישאו יחד •

ועתה לכה ונכרתה ברית ידידי המנקר / ונהי' למופת
אל בני עמנו / כי לא לחרחר ריב בתנו יחדיו אל
משפט קורתי מכתבינו / רק למען דעת את האמת / ומה
מאוד יקרה לי להנקך / אך כי לא פה אל פה הוכחת עמי /
וגם שמת על פניך מסוה לבל תדעך / הלא קרן לי עור
תכמתך / ולו תיקר נפשי בעיניך להודיעני בנקב ידידות אם
ממיודעי אתה / תענדנו עטרות לי • גם קריתי ושניתי
ושלשתי דבריך הנאות ושמח לבי בראותי כי יושר לבך אמריך /
כאשר אמר החכם / טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת /
וכל עוד נשמתי בי הנני ממכבדיך ואוהביך /

קעניגסבערג י"ו כסלו תקמ"ח לפ"ק •

מענדל ברעסלויא •

תולדות גדולי ישראל

תולדות החכם מהו' יעקב יהודה ליאון זצ"ל .

החכם הרס ומאור נעלה סופר מהיר בקורת הלשים כמהו' יעקב יהודה ליאון ו"ל מקושדי העיר מידלבורג במדינת זילאנדיה שפלטו אל מבח נחת ובמים במלכות היספאניא נולד בספרד שנת שנ"ט לאלף הששי 1639 למנין התומות : ונגדל בשם טוב פה בעמסטרדם על ברכי הרב הכולל והשלם נר מערבי בקי בחכמות החפשיות בטבעיות ובאלהיות במהו"ר יצחק עזיאל זכור לטוב מב ב"ד ור"מ בק"ק נוה שלום פה הכנסיה השניה הקדמונה בעיר הזאת : ומאז התחיל ליגוק מים על ידיו הצליח בהשכלת הדקדוק בפרק השיר ובהלכה מכל בני גילו וילך הלוך ונדול בתורה וחקר בכל מדע וחכמה עד שזכה לבוא בסך י"ד תלמידיו המובהקים מבני השם שסמך ידיו עליהם וחלק להם כבוד נגדה נא לכל עמו : והחכם ליאון החל רוח ה' לפעמו הבקר אור בימי נעוריו עודו רך בשנים ועמד וחקר במופלא ודרש במכוסה סוד שרפי קדש לורת הכרובים הסוככים בכנפיהם על הכפורת . נושא נכבד ויקר נפוכו בספר"ת מו כל חכמי קדם / ואחר שחסף לים טהור בחפניו כל דעותיהם למר ויבי לור ליושרים בחש"ב לפודקו מופך משלו וכתב בספר קרח שמו מחברת על הכרובים לנועזים בלע"ז ספרדי . ראוהו בן תמהו חכמי לב ומשכיל עדתינו ונבוני עמים זולתינו ויהללו בשערים מעשהו .

בשנת התנ"ג 1643 בהיותו בן לד' שנה חבר עוד בזילאנדיה ס' תבנית היכל שלמה המלך ע"ה . הבנין המפואר והמקודש שנבר מעלתו ביקר שחת על כל הבנינים החנוסיים אשר היו מעולם בניני השם והמעלה היא נכלאת בעיני אדם גם

בני אים : גו התגבר לחקור בקשר אמין ובספה נרורה על הבית הקדוש הנ"ל בכל חוקותיו ובכל תורותיו המבואר בו • ובכל כל הכלים אשר ישרתו בם בקדש אים אים כפי עבודתו אחד לאחד נעדר • וגם על המגדל והמעולה שרשו החשמונאים מהקיסר מרק"ו מנטונ"יו להבן על המקדם וקרקוה מגדל אנטונ"יה לזכר שמו • הכל כאשר היתה יסודתו בהרי קדש למיום הבנותו עד אשר טישום נתנו לשמות עולם בחדבן בית שני קוד"ב • ולא נחה רוחו בלמדו דעת את העם תבניתו במכתב בספר עד אשר לאחרי כן שלש שנים עשה מלאכת תבנית הבית כולו וחצרותיו וכו' בכללם ובפרטם דבר דבר בכל הכתוב בספרו הנ"ל כדמותו וכצורתו מעשי חדשים כולו בנוי בחופן יפה מחופה זהב נוקן טוב עד מאוד נהולאה ובהשקפה רבה • רפידתו שלהן עץ שלום לאות לרבו / שלום לאות רחבו / ואמה וחצי קומתו • בחופן שבאבעינו היה חלק משלום מאות מן המקדם לאחרו ולרחבו וחלק מהשעים אלפים משטחיותו • וחלק מכ"ו רבבות מגדולת כל גופו • וגודל הכלים כל ג' מהם חלק מעשרה מכל כלי לאחרו ולרחבו וחלק ממאה משטחיותו וחלק מאלף מגדולתו / ובהרחותו את אשר כבוד מקדשו לבל נבוני מדע הוסיפו על שמו שם טימפלו בל' ספרדי העתק אלת מקדש • והלילו עליו מקדם ה' כונע ידיך / כי הוא הריח לותו מעפר חרבנו והניחו על כנו מדאגה מדבר לאמור / זה ינחמנו עד יחוננו אלהים עליון ורחמון על משפטו יבא כברחשונה ירחו עינינו וישמח לבנו ב"ב : והספר הנ"ל נדפס פעם אחר פעם במעט שנים עד הפעם הרביעית כי רמו קונים המוזקים וחפלים לדעת הקדמוניות הממה בסדר נכון ואופן חדש וקל להבין • ואח"כ נדפס עוד שנת קפ"ט מועתק ללשון האלאנדש בשם Afbeelding van den Tempel Salomons . והדפסה הראשונה נעשתה שנת הת"ב 1642. בדרשין אלילי מדינת זילאנדיאה בעיר מידלבורג בו' פעדרוארים • ובדרשין אלילי מדינת הולאנדיאה ווישטפריזיאה בך' יוליום בחותם שנה •

עוד הוסיף לחקור כל סחוס מלאכת בנין אוהל מועד וחבר כל עיונין עליו בעגילת סס' קרחו סלאכת המשכן

הנו

הוא משכן סעדות לשר הקיס הסלס שלמנסיס מרע"ס נמדבר ·
וכל כלי הקדש לשרת עמה בזרת גם / ומהסל וכליו עמה כמו
כן קנניה יקר בכתם פז לא יסולה ·

בעוד הזמן שהוא נשנת הת"ט 1649 נחרו בו פרנסי
הקהלה ויוסיפוהו נכסף רבנות נמדרש הסיני
ללמד לבני יהודה פרחי הקהל קס"ק סופרים הלנה דקדוק
וסיר ועיון הסיפור סדרי / ויעס חיל : ובשותו פרק
נחקקה דמות קבריהו בעט נרזל על לוח נחושת והוכח לל
הדפוס לזכרון תמיד ·

בשנת הת"י 1650 הדפיס פה נאמשטרדם ספרו הבנית
היכל הנ"ל בלשון ספרדי וחכמי העמים לשמע
שבחיו לו להעתיקו להם בלשון לרפת ובלשון אינג"ליז · וכשמוע
החכם החוקר הגדול דובס נרויגשוייג את שבח יקר תפארת
החבור הלז לו להעתיקו לו בשכר בלשון רומי · בשותה שנה
בלמה הדפיס עוד מחברתו הנ"ל ·
מחברת על הכרובים ומחברת על בנין אוהל מועד והתיחסותו
עם מקדם שלמה שניהם בלשון ספרדי ·

בשנת התע"ו 1675 הטלה על מובח הדפוס פה
נאמשטרדם בלשון ספרדי ההעתק המשובח שעשה
מס' קלים בשני דרכים הדרך האחד דרך קלרה מלה במלה
והדרך הב' דרך תרוכה בפר"ס את נדולה נשותיו · ביאור פרטיו
וכללין בלשון לח וקל ההנגה בנתיב תב המדקדקים רד"ק ומשפל
יתר המפרשים הכל ממולח טהור קדוש ובשולי היריעות הניח
ליונים מורה מקום מוצא פירושיו ומקודם לקוטים בעיון תמידי
בחכמת התכונה · מדידת הארץ / והטבע וולתם · אשר
כלם מדעו וקבלם בפיהו יקנו עדיהן וילדקו שידו היקה שולטת
ותבונתו מקפת בכל החכמות ·

מקודם לכן מלא חן ושכל טוב בעיני נשיאנו המרומם להדיר
והנכבד ווילהעלם השני נסיך אוראניי ונסאו וכו'
וכו'

וכו' וכו' מאד הרחיב ובאר לו ולשריו בפיכלות תכניות מקדשו ויתן לו פתשגן כתב רשות וזכות נכתב ונחתם בחותם שרוחו להרחות העמים ושריהם לתת יפיו ותת מלוכתו לכל בתי שער עירו לעיני כל חי בחסור ליסר ובענוש נכסין לכל זולתו תסר יעשה כמוהו להרויח גו כי תפץ ביקרו ורוחיו ׃

בשנת תל"ה 1675 שם לדרך פעמיו עם תכניות הפיכל שקדמנו זכרו / ברשות פרנסי הק"ק הלנו ׃ וילך ללונדון עיר מלוכה בתינגלאטירה ׃ ונתקבל בהיכל המלך פנימה נכבוד וירחהו התכניות והכלים ויסח המלך ברחותם ובשמעו פרס"ת טיבם ושימושם ויתן לו גם הוא משתה ופתשגן הדת נכתב ונחתם בטבעת המלך ברשות נתונה לו לבדו ולין לזרים לתו להרחות בכל מלכותו תת מלוכתו תיקר הזה לכל בני מלכותו ויושבי ארצו לעיני השמש לעשות נחת רוח לנפשו וכסף ווהב ירבה לו מבלי מנע ומעכב לו מסיג גבול ׃

אחרי כן סב למחנהו זה תל עבודתו ותל משתו ׃ וירק תת חניכיו ילידי ביתו ומדרשו בתלמוד תורה ודעות לתיתין ומדות משובחות וטובות וילך למסעיו בדרך כל הארץ זקן ושבע ימים תל המנוחה ותל הנחלה המתמדת והנלחים ויספדו לו כל ישראל וכל נויי הארץ ידעו שמו וזכרו לא יסוף מורעם ׃

אחרי פטירתו נמלאו עוד בניו גזוזי תרבע ספרים כתיבת יד ב' בלשון ספרדי וב' בלשון קדש ׃ ואלו הן ׃

א ויכוחים שהיו לו עם שרי וחכמי וולתינו על התמונה : בלשון ספרדי ׃

ב הכרעות לכל סופר למרחה עינים תל מחקריו ורחייות נולחות לתתת עיונין וכתיבותיו ומעשהו בתכניות ההיכל : בלשון הנוכר ׃

ג מעשה הקרבנות בפרטן ומעשה עבודת בית המקדש ׃ בל' קדש ׃

ד ס' פולג ההקדמות הנלרבות למעיינים בענינים מחקריס ודברים קצי ההבנה בדברי רז"ל בסיקת סדלי נס כן בלשון קדס .

וזאת הקינה החרוטה בעט ברול
וחצובה בצור מצבתו לזכר עולם .

פְּמוֹת יַעֲקֹב זֶה נְשִׁיאֵי יְהוּדָה

נָהִי קוֹנְנוּ עִם שְׂרָפִים בְּחִילָה

וְעָנוּ אֲהָהּ עַל אֲבִי הַתְּעוּדָה

אֲרִי *) הַחֲבוּרָה וּמְקֻדָּשׁ תְּהִלָּה

בְּבֶדֶי אֲרוֹנוֹ שְׂכָלִים וְעֵדָה

בָּעוֹז אֲחָזוּ סוֹפְדִים קוֹל יְלָלָה

וְלֹא עָצְרוּ יַד וְכֹחַ נְשִׁיאִים

וְנִשְׁבָּה וְנִלְכָּד אֲרוֹן הָאֱלֹהִים .

חפשו .

---

*) ארי כלע"ז ליאון .

מדרכי הלשון והמליצה

מאמרי יבל בן הגי לבית דברי

מאמר ג'

כידוע , למה , על־מה

בבר העיר ילידי ר' איצק אייכל למגיה פרקי רבי אליעזר , בהקונטרס האחרון אשר הוסיף עליהם וחדש בו דברי טובים , *) על ההבדל בין מלות מדוע ולמה , אשר יתדמו בזה שענין שניהם שאלת הסבה , ויסלחנו כפי שגור הסגנון , ויהי' שאלת למה על הסבה התכליתית , ושאלת מדוע על הסבה הגורמית , והניח שם רמיז לדברים מבין הכתובים בכתבי הקודם . למנם הניח עוד מקום להתגדר בזה הענין (א) במה שלא זכר מלת על־מה שהוא ג"כ לשאלת הסבה , (ב) בהתרת היוה ספקות אשר ים עוד לעורר על דברין . כי אולי יקשה למעיין בהם , אם יהי' בעשה מדוע מה דעת , כמו שהניח ע"פ המקבר , מה ענין זה למדוע לא יבער הסנה ? הכי רמוי לומר מה דעת הסנה שלא יבער ? ואם יהי' הטעם מה כונת הפועל , כמו שהוסיף מדעתו , הנה במה יבדל זה משאלת התכלית ? ולכאורה נראה שהכונה היא התכלית אשר חליה יכון הפועל ? גם לא יקכן לומר שאל יתרו לבנותיו במה שתמה מדוע מהרתם לבוא היום , מה כונתכם בפניתם המיוחדת , מלותו הטעם עמו שזכר שלא יקכן שאלתו לזיוה תכלית שהיה מהרה ? גם נראה היוה כתובים סותרים זה הכלל שהניח ואחר בינותי בספרים ובכונת שלה המלות אשר הטעינו מניתי הלשון על חדני ההגיון , ראה זה מצאתי שלדקו דברין בבחינה הכללים , אך שם נריכים הרחבת נאור קלת פעם להוסיף

עליהם

---

*) בספר פרקי ר' אליעזר עם תוספת נאור והעתקות המלות ללשון תשכנז , הוצא לנית הדפוס לתועלת התלמידים , בברלין שנת חמון נעריה התקמ"ח .

עליהם ופעם לנהוג מהם, ועתה הנה נתתי לחריו למלאות לת דבריו, ולבאר העניינים האלה על סודין, כפי אשר תשיג ידי.

באשר נתקור לחרי ענין הסנוה כמותם ואיכותם, נעמוד על שלשה דרכים אשר נהם יסובב דבר מה הויה המסובב ממנו.

(א) הסבה הפועלת (דיא ווירקנדי מורזאכי), ומוה כל מה שהטביע ה' ביסודיו, הן בעלי חיים הן בלתי חיים, להוליד ולהמשיך דבר לחר, הן מדעת הן שלא מדעת. כיוצא בזה נאמר שהחמה סבה פועלת לאור היום, הלא סבה פועלת הצערה, ממה סבה פועלת הלער, מעשים סבה פועלת הנחת, התקוה סבה פועלת השמחה, הדאגה סבה פועלת התוגה, הוריעה סבה פועלת הנמיכה, הלב סבה פועלת הבן. והנה כל הסבות נלא יקיימו לת המסובב מהם נזמן, נם יש שיתהוו עמו כלחת, אבל לו לפער שיאחר מיכן לחרי הויה המסובב, כמבואר בחכמת ההגיון.

(ב) הסבה הנורמה (דיא בוטענדי מורזאכי), ומוה כל מה שהמשיך דבר לחר, לא מפני שהוא מוכרח נשבעו להוליחו, כי הא ע"י רצון היוה נעל דעת הרוצה בהנערכות הזאת הרצוי, כפי דעתו להמלא. הא נמל רצונו לזמנים הטובה שעשה לו, הנה הטובה הרחשונה הסבה הטובה השניה לא מפאת שנעשה המכרחת תולדה (הזאת, (לפער לא נולדה כלל הא היה רצונו נפוי טובה), כי הא נרמה בלבב הרצון בלא רצונו לעשות בן. והוא מקדים תמיד לת המסובב נזמן, ולא מתהוה עמו כלחת לעולם, לפי שתנדל מהסבה הפועלת נמה שנריכה לחליו, דהיינו הדעת המשיך עליה נהוגלת המסובב נדידה בלי לחליו.

הסבה

---

*) נהיות ההשקפה הזאת פעולה הפועלת תחת אזמן, ונדיבה לא זמן מה נין התהוות החסבב להתהוות המסובב.

(ג) הסבה התכליתית (דיא עגדמורזאכי / דער עגדזוועק) / והוא כל המסובב מחיוב סבת פועלת / אשר לא נתקוה כי יש בעבור התולדה הזאת הקדומה לה במחשבת חיוב גר דעת • כיוצא בזה הפרי סבה תכליתית לעץ ותיכותו העלמותית / הממיחה סבה תכליתית לזריעה / הכלי סבה תכליתית למלאכת החורש / קיום הגוף סבה תכליתית להתכילה / וכל כיוצא בזה • *) או שתמצך התולדה ומן מה לחר הסבה כחותן זוכרנו / או שיתהוו כאחת / כחמימות הנעשה המוכנת לחמם וכאור הנר הנדלק להאיר / אבל לא תקדם לעולם בפועל / כי אם במחשבה לבד / וזה תמידי •

מזה נראה שכל סבת תכליתית היא בחמת סבת גורמת / כמה שהיקה תחלה במחשבה וגרמה הפעולה / לפ אם יש סבה גורמת לחרת / שתהי' או הסבה הגורמת הרחוקה / והסבה התכליתית היא הסבה הגורמת הקרובה • אבל לא כל סבה גורמת ג"כ סבה תכליתית • ד"מ הרע הבא עקב החטא סבתו התכליתית הוא העונש / וסבתו הגורמת הוא החטא • מ"מ בבחינה לחמיתית החטא גרם כונת העונש / ווזת גרמה הרע • אבל על החטא לא יתכן לחמור שהוא התכלית מכל וכל • **)

(התחתימה באחר מהדפים הסמוכים •)

---

*) אבל אם ראובן הולך בדרך לעשות מלאכתו ומצא מציאה / הנה המציאה המסובבת לא תהיה סבה תכליתית להליכה / אבר לא נתהוה כלל בעבורה • גם לא נקרא הבן תכלית האב / בעוד שהוא לא נברא בעבורו דוקא / כי אם גם בעבורו •

**) וזה נדקו דברי המגיה שהגדיל בין כונה לתכלית • כי אם גם כל תכלית היא כונה / אין כל כונה תכלית • בגון אם יישיב איש בן בעבור האב / הנה הבן תכלית ההעבה היא הכונה הקרובה / אבל הכונה הרחוקה הוא האב הגורם לזאת • הראשונה תלויה במשנה / והשניה בג"ע (האויבט) • והשניה תוקים בפועל / והראשונה בג"ע (ריקויבט) •